

Het recht op arbeid

Een reactie op Walter Van Trier

Mieke Van Haegendoren

Gewoon hoogleraar LUC

Het doet mij genoeg vast te stellen dat mijn open tribune in *De Standaard* [1] waarin ik pleit voor een resoluut recht op arbeid, gekoppeld aan de beperking in de tijd van werkloosheidsuitkering en bestaansminimum, gelezen is en aanleiding geeft tot reactie. Dit toont aan dat de debatacultuur niet dood is.

Vervolgens wil ik Walter Van Trier, de auteur van de reactie in *Samenleving en politiek* (jg.3/1996, nr.10), geruststellen: ik ben het helemaal eens met zijn stelling dat het recht op arbeid een belangrijk doelrecht is. Ik sluit mij volledig aan bij zijn precisering hiervan, nl. dat dit soort rechten "niet individueel gegarandeerd kunnen worden, maar wel een morele verplichting opleggen aan de overheid om een zo goed mogelijk beleid in die richting te voeren - in een maatschappij, die voor iedereen meer welvaart en reële vrijheid nastreeft (ook en vooral op de arbeidsmarkt). Een beleid van volledige werkgelegenheid, een goede arbeidsbemiddeling en beroepsopleiding en een behoorlijk systeem van uitkeringen zijn in deze visie belangrijke hefboomen. Samen zorgen ze voor 'volledige-werkgelegenheid-in-vrijheid'".

Daarnaast probeer ik de maatschappelijke werkelijkheid te observeren en vanuit die observatie, gekoppeld aan de hierboven geciteerde uitgangspunten, een aantal beleidssuggesties te doen. Mijn observaties komen grosso modo op het volgende neer:

1. Het is niet omdat de werkloosheid toen laag was, dat er in de jaren zestig volledige tewerkstelling bestond. Die zgn. volledige tewerkstelling is één van de hardnekkige fabeltjes van de tweede helft van de 20ste eeuw. Uit onderzoek dat wij verrichtten in opdracht van de Koning Boudewijnstichting [2] blijkt inderdaad dat in 1950

één op twee inwoners boven de 14 jaar werkte. Ongeveer een halve eeuw later was dat aandeel gedaald tot 45%. Die daling is vooral het gevolg van de latere toetreding tot de arbeidsmarkt, de vroegere uittreding en de verlenging van de levensduur, en slechts in tweede instantie van de grotere werkloosheid. Ondanks de stijging van de werkloosheid is de tewerkstelling niet gedaald. Het grote verschil is dat veel meer mensen (vooral vrouwen) zich op de arbeidsmarkt, en op de sociale zekerheidsmarkt zijn gaan aanbieden. Met volledige werkgelegenheid bedoelde Beveridge de volledige werkgelegenheid van de mannelijke kostwinners. Vrouwen, en zeker gehuwde vrouwen, kwamen in dit plaatje niet voor.

2. Volgens mij was de filosofie van de werkloosheidsuitkeringen en van het bestaansminimum de getroffen en een overbruggingskrediet te geven, in afwachting van nieuwe tewerkstelling. Het was niet de bedoeling - in tegenstelling tot invaliditeit en pensioenen - om de rechthebbende een blijvende uitkering te geven. Vandaar ook de terecht redenering dat die uitkeringen niet met arbeid mochten gecombineerd worden, in tegenstelling tot de pensioenen. De dramatische stijging van de werkloosheid en vooral van de duur van de werkloosheid hadden tot gevolg dat mensen veel langer dan de bedoeling was in het systeem bleven.

3. Uit onderzoek dat wij verrichtten bij tewerkgestelden in sociale werkplaatsen en bij bestaansminimumtrekkers leerde ik dat die mensen soms op een bijna dwangmatige manier naar werk verlangden, zowel om financiële redenen als om hun eigenwaarde te bevestigen. Schoorvoetend geven zij toe ook zwart werk te verrichten. Velen reageren boos op de betutteling door de OCMW's,

en vooral op het verbod niet te mogen bijverdienen. Onderzoek bij PWA-klanten leerde mij dat zij het waarderen op een flexibele manier te mogen bijverdienen: zowel de financiële verdienste als "het zich nuttig voelen" zijn hierbij argumenten. De arbeidswil aan de onderkant is groot, maar er zijn veel praktische bezwaren van de zijde van de werknemer - naast de hoge loonkosten: mobiliteit, geen voltijdse inzet, zwakke gezondheid, ...

4. Onderzoek van de Amerikaanse socioloog Wilson [3] in de zwarte getto's van de Amerikaanse steden wijst uit dat armoede uiteraard een reuzegroot probleem is, maar het gebrek aan arbeid nog veel meer. Wanneer mensen niet meer kunnen werken, wordt het sociaal weefsel van de wijk aangetast, de sociale controle vermindert, kinderen en vooral tieners worden minder in het oog gehouden. Vooral werkloosheid van jonge mannen en van huisvaders is destructief. Jonge mannen die waardeloos zijn op de arbeidsmarkt, d.w.z. werkloos, zijn ook waardeloos op de huwelijksmarkt. Zij zijn verplicht bij hun ouders te blijven wonen, kunnen geen economische onafhankelijkheid opbouwen. Zij zijn risicogroepen voor marginaliteit en criminaliteit. De langdurige werkloosheid van huisvaders is desastreus voor het gezin, niet alleen omdat het inkomen daalt, maar ook omdat het beeld t.a.v. de kinderen niet steeds opbeurend is. Werkloosheid is niet alleen een individueel probleem voor de getroffensten, maar ook een probleem voor het sociale weefsel, als er veel werklozen geconcentreerd zijn. Wilson, die zeker niet kan verdacht worden van conservatisme, gaat zelfs zo ver werkloosheid erger te vinden dan armoede, en prioritair te pleiten voor tewerkstelling in de zwarte getto's.

5. Ik blijf bij mijn vaststelling dat de vraag naar laaggeschoolde arbeid dramatisch gedaald is, dat een aantal arbeidsintensieve maatschappelijke behoeften alleen kunnen vervuld worden door het betalen van lage lonen, zoniet verdwijnen ze uit de markt, eventueel naar de informele economie. Ik denk hier vooral aan de taken die samenhangen met verzorging van personen en aan hulp in huishoudens. Het bloeiende zwarte circuit en het recente succes van de PWA's, waar vaak wachtlijsten bestaan, bewijzen dat de ge-

bruikers niet bereid zijn hoge loonkosten te betalen. In de VSA lost men dit probleem op door de inschakeling van de zgn. 'working poor'. In Zweden opteerde men voor de subsidiëring van dit soort arbeid. De eerste weg is sociaal onaanvaardbaar, de tweede blijkt economisch onhaalbaar. Vandaar mijn pleidooi voor een derde weg.

Tot mijn spijt geloof ik dat de inschakeling van laaggeschoolden en volledige tewerkstelling in het normale arbeidscircuit niet meer haalbaar zijn, voor zover ze dat ooit geweest zijn. Arbeidsherverdeling kan iets, maar niet veel, doen, zeker niet voor laaggeschoolden. Wat mij niet belet voorstander te zijn van arbeidsherverdeling: ik stel vast dat in het bedrijf waar ik werk, het LUC, de helft van het administratief-technisch personeel - op eigen verzoek - niet voltijds werkt. Daaronder versta ik uiteraard niet alleen de deeltijds werkenden, maar iedereen die geniet van één of ander verlof waar onze overheidsstatuten zo vindingrijk in zijn. De sociale wetgeving moet in de mate van het mogelijke deze wensen en behoeften honoreren. Daarnaast kan arbeidsherverdeling voor bedrijven in herstructurering ook een middel zijn om niet te moeten ontslaan. Daarom juich ik alle soorten herverdelende maatregelen toe. Maar daarmee zal het probleem van de tewerkstelling van laaggeschoolden niet opgelost worden. Vandaar dat ik ervoor pleit arbeidsintensieve arbeid, waarvoor nu geen - officiële - markt bestaat, te stimuleren. Daarnaast moeten ook - en hierbij paraphraseer ik het veel geciteerde en nauwelijks uitgevoerde *Witboek* van Delors - infrastructuurwerken van allerlei aard, zoals sociale huisvesting en renovatie, gebeuren. De overheid heeft hier volgens mij een taak. De financiële middelen zie ik in de omgeving van de werkloosheidsuitkeringen en zie ik ook komen vanuit Europa. De massale Europese subsidies voor de landbouw zijn een dam geweest tegen de verpaupering van de landbouwers, en hebben de kloof tussen stad en platteland gedicht. Waarom kan een dergelijk plan niet opgevat worden t.a.v. de laaggeschoolde werklozen? Vandaar mijn voorstel:

- Op gemeentelijk niveau probeert men vraag naar en aanbod van laagproductieve, arbeidsintensieve arbeid voor laaggeschoolden en/of van

schoolverlaters in overeenstemming te brengen. De PWA-agentschappen zijn hiervoor een goede, maar onvoldoende aanzet. Hier is zeker ook een taak weggelegd voor het Sociaal Impulsfonds.

- De uitkeringen van werkloosheid en bestaansminimum worden beperkt in de tijd, en teruggebracht tot hun oorspronkelijke filosofie: een overbruggingspremie.

- Het arbeidsaanbod in dit vierde circuit moet soepel en flexibel zijn: dicht bij huis, niet noodzakelijk voltijds. Een minimale scholing moet voorzien worden.

- Het loon is het minimumloon. Dat zal de betrokkene ertoe aanzetten het systeem te verlaten. Maar wie wil, kan in het systeem blijven. Dat is immers het drama van heel wat tewerkstellingsprojecten op dit ogenblik: doordat zij slechts een tijdelijke tewerkstelling organiseren, komt de betrokkene na ongeveer een jaar opnieuw in de werkloosheid terecht, omdat hij geen werk vindt in het normale circuit. Met als gevolg: financieel verlies en verlies aan eigenwaarde. Het tewerkstellingsproject dat ik hier voorstel is niet in tijd beperkt. Zowel tewerkstellings- als bijscholingsprogramma's onderhouden immers vaak de fictie dat deze mensen werk zouden vinden. In feite pendelen ze vaak tussen verschillende instanties en tussen verschillende soorten statistieken, met alle gevolgen van betutteling, onzekerheid en frustraties vandien.

- Het systeem staat en valt voor mij met de plicht van de overheid arbeid aan te bieden. Ik ben uiteraard radicaal tegen een beperking van de uit-

keringsduur als daar geen ander inkomen tegenover staat. Om pragmatische redenen zou het daarom aan te bevelen zijn het stelsel in te voeren met leeftijdscohorten, te beginnen met de jongste.

Ik weet dat men zal aanvoeren dat dit stelsel leidt tot dualisering en postmoderne apartheid. Maar laten we eerlijk zijn: de huidige massale werkloosheid doet dat ook, en nog veel stigmatiserender, want het verbiedt mensen te werken. *The perfect is the enemy of the good.*

Tot slot nog dit: zou de debatcultuur er niet bij winnen, als de deelnemers aan het debat het volgende soort uitspraken zouden vermijden: "Zelfs na vele keren herlezen (...) kom ik niet verder dan één antwoord: slecht denkwerk - goed bedoeld wellicht, maar ondeugdelijk, confuus en gevaarlijk". Ik heb nog één geluk: Walter Van Trier verdenkt mij niet van kwade trouw. Onder-tussen vindt hij mij eigenlijk maar een domme trut. Waarvan akte.

[1] Mieke Van Haegendoren, Krokodillentranchen om de werkloosheid in België. In: *De Standaard*, 20 november 1996.

[2] Mieke Van Haegendoren en Greet Verreyt, Werkloosheid en arbeidsreserve: analyse op grond van lange termijnreeksen. In: Koning Boudewijnstichting - programma Toekomstzorg, *Arbeid en Niet-Arbeid morgen: een toekomstverkennde studie*, Brussel, 1995, 20 p.111.

[3] W.J. Wilson, *When work disappears. The world of the new urban poor*, New York 1996 (Ik heb in dit werk veel inspiratie gevonden, vooral ook omdat ik weet dat Wilson dé autoriteit over de zwarte onderklasse in de USA is. Onlangs richtte hij te Harvard met drie collega's een Centrum voor Black Studies op).